

тәсіл. Әшімханұлының елден еректігі - тың ой, өміршең философияға құрылған адам өмірінің қарапайым көріністерінен құралған әңгімелері.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазіргі қазақ әдебиеті: даму үрдістері, есімдер мен оқиғалар, Ұжымдық монография. – Алматы: “Print express”, 2017. – 510 б.

2 Әшімханұлы Д. Көптомдық шығармалар. Т.2. Ақшоқы. Әңгімелер мен әдебиэсселер, мақалалар. – Астана: Нұра-Астана, 2016. – 480 б.

3 Қаңтарбаев Ә. Тау мінезді талант// <https://egemen.kz/article/tau-minezdi-talant>

4 Ерғәбек Қ. Қарасөз – Алматы: “Ел-шежіре”, – 2013. 600-бет.

5. Ысқақұлы Д. Сын шын болсын. Алматы, 2008.

6 Майтанов Б.Қ. Сөз сыны (XX ғасыр әдебиетінің көріністері). - Алматы: Ғылым, 2015. - 184-б.

7 Орда Г. Тәуелсіздік жылдарындағы қазақ әңгімелерінің көркемдік көкжиегі//Ақиқат. 29.11. 2011 ж

8 Сұлтанова Б. Мифтік көркем ойлау жүйесіндегі атамекен, туған жер, құтты қоныс ұғымдары\ VI Халықаралық Түркі Әлемі Зерттеулері симпозиумы, 2019 жылдың 13-15 маусым, Баку.

References:

1. Qazırgı qazaq ädebieti: damu ürdisteri, esimler men oqıǵalar, Üjymdyq monografıa. – Almaty: “Print express”, 2017. – 510 b.

2. Äşimhanūly D. Köptomdyq şyǵarmalar. T.2. Aqşoqy. Äñgimeler men ädebiesseler, maqalalar. – Astana: Nūra-Astana, 2016. – 480 b.

3. Qañtarbaev Ä. Tau minezdi talant// <https://egemen.kz/article/tau-minezdi-talant>

4. Ergöbek Q. Qarasöz – Almaty: “El-şejire”, – 2013. 600-bet.

5. Ysqaqūly D. Syn şyn bolsyn. Almaty, 2008.

6. Maitanov B.Q. Söz syny (XX ǵasyr ädebiatiniñ körinisteri). - Almaty: Ğylym, 2015. - 184-b.

7. Orda G. Täuelsizdik jylдарындағы qazaq äñgimeleriniñ körkemdik kökjiegi//Aqiqat. 29.11. 2011 j.

8. Sūltanova B. Miftik körkem oilau jüiesindegi atameken, tuǵan jer, qūtty qonys üǵymdary\ VI Halyqaralyq Tırki Älemi Zertteuleri simpoziumy, 2019 jylдың 13-15 mausym, Baku.

МРНТИ 17.01.09

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.53>

Жұмақәева Б.¹

¹ Сүлеймен Демирел университеті,
Алматы, Қазақстан

АБАЙ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ТАНЫТУДЫҢ ТАРИХИЛЫҚ ҰСТАНЫМЫ

Аңдатпа

Мақалада Абай шығармашылығын танудың тарихилық ұстанымының маңыздылығы айтылып, негізгі ой түйіндер Абайтану бағытындағы тұжырымдармен дәйектеледі. Осы уақытқа дейін Абайдың өмірін, шығармашылығын, өнерпаздық тұлғасын, қазақ әдебиетіндегі алатын орнын жан-жақты зерттелу үстінде болды десек те, Абайтанудың бүгінгі арнасын кеңіту қажеттігі айқын танылуда. Абайтанудағы жаңа бағыт-бағдар Тәуелсіз ел мүддесімен қабысып жатыр. Кеңес кезеңіндегі зерттеу жұмыстарының көбінде еркін айтуға, ақын ойын, көзқарастарын бүкпесіз, түбірін қазып зерттеуге ырық бермей, социалистік мүддеге негіздеу жағы басым болды. Абайдың саяси-әлеуметтік тақырыптағы шығармаларын кеңес кезеңінің мүддесінде түсіндіруге күш салынғаны жасырын емес. Абай өлеңдері мен қара сөздерінде өрнектелген «қуатты ойды» таразылау, Абай ілімдерінің негізін терең таныту, «Абайды ұлтымыздың мәдени капиталы» ретінде ұстанып, адамдықтың асыл қағидаты ретінде бойға тұту аса маңызды. Сондықтан Абай мұрасының концепциялық негіздерін таныту үшін тарихилық ұстанымға жүгінудің маңызы зор.

Түйін сөздер: тарихилық ұстаным, болыс, би, партия күресі, жердауы, Ресей патшалығы, факторы

Zhumakayeva B.¹

¹ Suleyman Demirel University,
Almaty, Kazakhstan

HISTORICAL PRINCIPLE OF COGNITION ABAYA'S CREATIVITY

Abstract

The article emphasizes the importance of the historical principle of knowledge of the works of Abay, the main provisions of which are confirmed by conclusions in the field of Abay research. Although Abai's life, work, personality, and role in Kazakh literature have been studied extensively, the need to expand the current channel for studying Abay is clearly recognized. New directions in Abay studies are correlated with the interests of an independent country. Most of the research work in the Soviet period did not allow the freedom of speech, thought and views of the poet, the study of the roots. It is not a secret that attempts were made to interpret the political and social activities of Abay in the interests of the Soviet period. It is very important to weigh the "insightful thought" expressed in the verses and words of edification of Abay, to reveal the foundations of his teachings, to follow him as the "cultural capital of our nation" and recognize him as the noble principle of humanity. Therefore, it is important to turn to a historical position to show the conceptual basis of the poet's heritage.

Keywords: historical position, bolys, biy, struggle of consignments, land dispute, Russian empire, factors

Жумакаева Б.¹

¹ Университет Сулеймана Демиреля,
Алматы, Казакстан

ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРИНЦИП ПОЗНАНИЯ ТВОРЧЕСТВО АБАЯ

Аннотация

В статье подчеркивается важность исторического принципа познания работ Абая, основные положения которого подтверждаются выводами в области исследований Абая. Хотя жизнь, работа, личность и роль Абая в казахской литературе были разносторонне изучены, необходимость расширения нынешнего канала изучения Абая ясно осознается. Новые направления в исследованиях Абая соотносятся с интересами независимой страны. Большая часть исследовательской работы в советский период не допускала свободы слова, мысли и взглядов поэта, изучения корней. Не секрет, что были предприняты попытки интерпретировать политическую и социальную деятельность Абая в интересах советского периода. Очень важно взвесить "проницательную мысль", выраженную в стихах и словах назидания Абая, раскрыть основы его учения, последовать за ним как "культурным капиталом нашего народа" и признать его благородным принципом человечества. Поэтому важно обратиться к исторической позиции, чтобы показать концептуальную основу наследия поэта.

Ключевые слова: историческое положение, болыс, бий, партийная борьба, земельный спор, Российская империя, факторы

Кіріспе: Абай – қоғамдағы ірі тұлға. Оның шығармалары қазақ халқының тарихта дамып жеткен рухани дәрежесін танытады, сол арқылы болашаққа ұмтылар межесін көрсетеді. Бүгінгі күнге дейін Абай шығармалары әр қырынан танылу үстінде. Кейінгі жылдары Абайтану ғылымының жаңа қырлары мен жаңа қабаттары зерттеле бастады. Халқымыздың егемендік алуы өз мұраларымызға деген көзқарасты кеңіте түсті. Абайтану ғылымының да өресі өсіп, саясат ауқымынан ауытқымай келген кейбір көзқарас, түсініктердің еркін етек жаюына мүмкіндік туды. Абай шығармаларын тануда бұрын айтуға мүмкін болмаған ақын ойының жаңа астарын аша түсу мүмкіндігі туындады. Мәселен: Абайдың «Сәулең болса кеудеңде» деген өлеңінде [1,91]:

Единица – жақсысы

Ерген елі бейне нөл.

Единица нөлсіз-ақ

Өз басындық болар сол – дейді. [1,91]Өлеңдегі ой ақынның өзіне қаратып айтылмағанымен уақыт озған сайын кейінгіге үңілген адамға Абайдың өзі де сол қоғамның единицасы болып көрінеді. Кешегі күн, өткен тарихымызда қоғамның әртүрлі әсер, ықпалымен Абай шығармаларын әр бағытта айтушылар болды. Тіпті осы «Сәулең болса кеуденде» деген өлеңдегі «Единица» ұғымына қатысты да әр қилы пікірлер айтылды. Абай қоғамдағы ірі тұлға болғандықтан, оның өмірі мен көзқарасына қоғамдағы болып жатқан сан түрлі өзгерістер әсер етпей қоймайды. Абайтанушы ғалым. М.Мырзахметов «Билемесе бір кемел» [2] деген мақаласында мынадай ой айтады: «Сәулең болса кеуденде» деген Абай өлеңіндегі ой сарыны «Единица - жақсысы, ерген елі бейне нөл» ұғымында жатыр, яғни берекелі елге керегі де бірлікті сақтай білер кемел ер. Бірақ осы ұғымды Абайтану тарихында көптеген тарихшылар көбінесе Абайдың досы арқылы келген халықшылдық танымдағы көсем мен тобыр жайлы оймен байланыстыра қарап келеді. Олардың танымында Абайдағы «единица» мен «нөл» ұғымы осы халықшылдық дүниетанымға орайлас жатқандай көрінеді. Ал М. Әуезов «Абай кім болған?» деген тезисінде «...Абай далек от народников...» деген жоғарғыда зерттеушілер айтқан танымнан мүлде бөлек жатқан ой байламын ұсынады. Уақыт өте келе Абайда айтылған «...көп шуылдақ бір кемел», «единица», «нөл» деген ұғымдардың «Сәулең болса кеуденде» деген өлеңінде мүлде басқаша қыры барлығы таныла бастайды. Абайдың болыстық ел билеу жүйесі әкелген ел басқарудағы анархиялық құбылысқа іштей қарсылықтан өзіндік жеке дүниетанымның кілтін ұстатып отыр», - деп жазады. Абай – өз қоғамында халық қайраткері, сондықтан Ресей патшалығы тарапынан келген елдің ішкі жағдайына тікелей әсер етіп отырған мәселелерге салғырт қарай алмайды. Ел басқарар адамның жаңа сипатын көруді көксейді. Ақын қоғамды осындай ірі мәселелерді шығармалары арқылы қауым назарына ұсынады. Өзі де келелі ірі істерге араласады.

Әдістеме: Абайдың өзін, оның шығармаларын өмір сүрген қоғамынан ажыратып қарауға болмайды. Абайды өмір сүрген қоғамы, ортасы шыңдады, шынықтырды, ширектерді, ширектерді. Абайдың барлық шығармалары өзі өмір сүрген тұтас бір тарихи дәуірдің шындығын мейлінше айқын, жан-жақты көрсетеді.

З.Ахметов «Абай творчествосын түгелдей алып талқылағанда, жеке шығармаларын талқылағанда да екі түрлі талдау принципін дұрыс ұштастыра білу шарт», - деп көрсетіп: «Оның бірі – тарихи принцип, яғни ақын шығармаларын туғызған заман қоғамдық орта әлеуметтік жағдаймен байланыстыра қарау болса, екіншісі – бүгінгі заман тұрғысынан қарау, қазіргі моральдық ұғым-түсінік идеяларға үйлестіре қарап бағалау», - дейді [3]. З.Ахметовтің Абай шығармаларын өмір сүріп отырған заман мен уақытқа байланысты көзқарасқа бағындыруды қажет деуі себепті, бұл пікір кеңес заманында қоғамдық бағыттағы коллективті мораль мүддесіне сай болу ыңғайында айтылған сияқты. Бұл ұсынылып отырған талдау принциптері бүгінгі талап-тілек тұрғысынан қарағанда да негізгі мүддеден алшақ кетпейді. Сондықтан Абай шығармаларын талдамас бұрын жеке тұлғаның қалыптасуының бір факторы болып есептелетін қоғамдық орта, тарихи кезеңге көңіл бөлген орынды.

Ақын туған, өмір сүрген кезең [1845 -1904] қазақ жерінің Ресей патшалығының қол астына кіру үдерісі аяқталып қалған кезеңі екені белгілі. Ресей өз отары болып есептелетін қазақ елінің бұрынғы хандық құрылымын ыдыратып, ел билеудің жаңа формасын енгізді. 1822 жылы Сібір қазақтарының арнаулы уставы жазылды. Қазақ жері ірі-ірі бірнеше округтерге бөлінді. Округ уездерге, уезд болыстарға, болыстық ауылдарға бөлініп басқарылды. Сатылы сайлау жүйесі енгізілді. Осылайша Ресейге қазақ елін шашау шығармай бір орталықтан басқаруға жағдай туды.

Бұл жағдай туралы М.Мырзахметов аталған еңбегінде Сырдария облысының генерал-губернаторы Н.И.Градеков «...1867 жылдың заңы... Қазақ руларын ыдыратып, әлсірету мақсатымен көшпелі халықты болыс-болысқа, ауыл-ауылға бөлуді өте қажет деп қарады. Өйкені көптеген қазақ руларын тұтастырып, бір үлкен ру басына билету саяси жағынан барынша зиянды нәрсе деп табылды», - деп атап көрсетуі жай нәрсе емес»-дейді [2,46]. Осы құжаттан байқалғандай, белгілі бір болыстық құрамына кіретін ауылдар туыстығы алыс болып келетін майда рулардан құралады. Ұсақ рулардың мейлінше көбірек енгізілуі болыстыққа таластағы ұсақ партия күресін сол құрлы жандандырып, қызу талас ел берекесін кетіріп, аздырып жіберуді мақсат еткен саяси күш болатын. Абай қоғамның ескіні ауыстырып, ысырып келіп жатқан осындай ел берекесін кетіретін зиянды әрекеттеріне наразылық білдіреді. Әсіресе, саясаттан бейхабар, халық қамынан гөрі өз бас пайдасын көксіп, таласқа түсетін ел адамдарына:

Таласып босқа,
Жау болып досқа,
Қор болып, құрып барасың;

Өтірік шағым толды ғой,
Өкінер уақытың болды ғой [1,87],-

деуінің де мәні осында. Сол тұста округ, уезд басына жергілікті ұлт өкілінен ұсынбауды дұрыс санаған. Көбіне болыстықтар, ауылнайлықтар ғана қазақ ұлт өкілінің жеткен жоғарғы дәрежесі болып есептелінген. Осы шенді алу үшін ру басы атқамінерлер тарапынан ел ішінде көптеген талас-тартыс, егес молаяды. Бұрынғы жер дауы, жесір дауына қосымша болыстыққа талас та елдің ішкі жағдайын шиеленістіре түскен. Болыстық сайлау қарсаңында болатын ел ішіндегі әбігер, алашапқын, жанталас әрекеттер Абайдың “Күлембайға”, “Мәз болады болысың” деген өлеңдерінде де көрініс тапқан. Абай болыс дәрежесі мен ұлықтан шен алуды «Еш нәрсе емес жұбанар, Ақыл көзбен баққанға» деп астарлайды. Ұлыққа «бір қылығы жаққанмен», «күнде жақсы болмасы» белгілі, әрі ол билік «қақпаны» екенін жасырмайды. «Жасық, жаман болмасың, Жамандықтан қашқанға» деп, адал іске араласу, оңға жүру адамдықтың парызы ретінде көрсетеді. «Елертіп көзін аспанға» төбесі көкке жеткендей «мақтанға салынып» есі кеткен болыстың іс-әрекетін шенейді. Ақынның «Оқалы тон тола ма, Ар-ұятын сатқанға?!» деуі – ел мүддесі мен бар «қасиетін» шенге айырбастаған болыстың қылығына күйінуінен туған ойлар. «Одан үміт кім қылар, Жол табар деп сасқанда» деп елдің сенгені шен-шекпенділер емес екендігін аңғартады.

Отаршыл өкіметтің көп даярлықпен келіп кіргізген болыстық сайлау жүйесі елдің алауыздығын күшейтіп, бірлігін алып, тұрмыстық ахуалына да елеулі нұқсан келтірді. Әлеуметтік жағдайы төмендеп, қым-қуыт анархиялық-партияшылық та бір жағынан ел берекесін кетірген.

Осындай тікелей тәуелділікке қарамастан Абайдың әкесі Құнанбай кейбір төре тұқымдарының сұлтандары ғана жеткен лауазым – Қарқаралы округінің аға сұлтаны болып сайланған.

Құнанбай билік басында екі жылдай болған. Сол кезде талай руға өктемдік еткен, жерінен көшірген, шұрайлы жерді өз руластарына алып берген. Бұның арты үлкен дауға, араздыққа, өштікке айналған. Бүгінгі күндері архивтерден табылған “Аға сұлтан Құнанбай Өскенбайұлының қылмысты ісі” делінген бірнеше айға созылған сот ісі осыны айғақтайды. М.Әуезов “Абайдың өмірбаяны” деген еңбегінде осы мәселелерге қатысты ру ішіндегі талас-тартыстың кең етек алғанын баяндайды: “Құнанбай Жігітектің он жеті адамын Сібірге айдатады... Сотталу, абақтыға жабылу, айдалу дегендер ел көрмеген үлкен сұмдық саналатын... Бір Құнанбай емес осы кезде ел ішінде жауласқан күшті жуанның бәрі де бір-бірін ұлық арқылы жер аудартып жазалап жүреді. Кейін өсіп іске араласатын жас Абайдың алдында әкесі тастап кеткен зор пәле, қайшылық, зорлық тұрған-ды” [4,66-67],– деп жазады.

Абай Құнанбайұлының 1889 жылы жазылып, алғаш 1909 жылы жарияланған «Болыс болдым, мінеки» өлеңінде ел мінезі айқын көрінеді. Болыстық жүйе – отарлаушы елдің енгізген билік жүйесінің жемісі. Орыс билігінің енгізген әкімшілік құрылымы бойынша: 50-70 қожалық (отбасы) бірігіп 1 ауыл (ауылнай) болады. Болыс 10-12 ауылдан құралады. 15-20 болыс бір округке біріктірілген. Округ басшылығына аға сұлтан сайланған. Сұлтанның қол астында 4 кеңесшісі болған. Олардың екеуі орыс, екеуі қазақтан бекітілген. Оларды 2 жыл мерзімге губернатор тағайындаған. Болыстық сайлау ояздың (округ басшысы) қадағалауымен жүзеге асырылған. Болыстық уезд басқарушы «оязға» кіріштарлықпен шешілетін болған соң, болыстың сайлануы мен сол орында мөлшерлі уақытта тұрақтауы қыл үстінде жүргендей тұрлаусыз болып шығады. Сұлтан мен болыс сайлауы барысында патша шенеуніктерінің алатын парасы тым көлемді болуы, бұл текетіресте қай жағы пара берсін, қазақ үшін мал-мүлкін тонаушылыққа әкеп соқтырып отырған. Абай шығармаларында ел адамының мінез-құлқына бұрын болмаған өзгерістер әкеп, жағымпаздық, жемқорлық әрекеттердің дәнін еккен де отаршыл билік екені аңғарылады. Абай болыстық саулаудың әділетсіздігін 22 қара сөзінде: «... құдайдың өзі берген болыстық пен билік елде жоқ. Сатып алған, жалынып, бас ұрып алған болыстық пен биліктің ешбір қасиеті жоқ», дейді. «Болыс болдым мінеки» өлеңінде ақын бірінші жақта болыстың өзін сөйлете отырып, болыстық жүйе мен сол саясаттың қолшоқпары болған болысты ашық шенейді. 148 тармақтан тұратын, 7-8 буынды жыр үлгісінде жазылған өлең тұтасымен сарказмге құрылған. Өлеңде кейіпкер образын жасайтын негізгі тәсіл – болыстың іс-әрекеті. Кейбір портреттік элементтер («Етек кеткен жайылып, Ат к... жалпылдап»), мінездеу тәсілдері де («Сүйегі жасық, буыны бос», «мақтанамын кісімісін...», «Мынау елді ұстарлық кісі емеспін» т.б.) болыстың іс-әрекетімен қабыстырыла беріледі. Өлеңнің көп тармағының еліктеу мәнді етістік формаларымен аяқталуы ақынның кейіпкердің іс-әрекетін айқын таныту мақсатынан туындаған. Өлеңде болыстан өзге ояз бен би, пысық, ұры-қары сияқты ел адамдарының да іс әрекеттері қылаң береді. Болыстың аса айқын танылатын бет-бейнесі – екіжүзділігі. «Күштілеріне бас

изеп», «әлсіздердің сөзін салғырт тыңдайтын» болыстың екіжүзділігі ең алдымен ел алдындағы іс әрекеттерінен көрінеді.

Ақын өмір сүрген кезеңдегі қоғам өзгерістері қазақ қауымына жаңа мінез-құлық, психологиялық өзгерістер әкелді. «Сөз сауу», «қулық сауу», пысық, қу атанбаққа ұмтылу, бөтен елдің үлгісіне сап «мүшесінен буынып», сыптай киіну сол өзгерістердің жемісі еді. «Алдыңғы адасса – жөн, ал артына із салып, кейінгіге соқпақ болған осындай әрекеттер ақынды мазалайды. Бой түзеп, ел аралап, тіленшілікпен, «Терін сатпай, телміріп, көзін сатып», бос күлкімен күн өткізер жастардың молайғаны алаңдатады. Абай қара сөздерінде де ерді кері кетіретін кербездік қылықтарды «масқаралыққа», «ақымақтыққа» санаған. «Қулық саумақ, көз сүзіп, тіленіп, адам саумақ - өнерсіз иттің ісі. Әуел – құдайға сиынып, екінші өз қайратына сүйеніп, еңбегінді сау, еңбек қылсаң, қара жер бер де, береді, құр тастамайды» дейді. «Мұсылман дініндегі иман, Абайдыңойынша, адам баласына ұлы жаратушыдан берілген бүкіл ізгі қасиеттердің жиынтығы. Иманныңкүзетшісі – ұят, кімнің ұяты жоқ болса, оның иманы да жоқ».[5,168]Абай қазақ қоғамындағы әлеуметтік мәселелерді тереңнен қозғайды. «Елді пысық билегені несі? Пысықтың бәрі кедей келетұғыны несі? Кедей кісінің кер келетұғыны несі?»деп сауал тастай отырып, осының бәрі бойкүйездік пен еңбексіздіктің әсері екенін ашып айтады. «Сырын түземей, сыртын түзейтін» кер жалқау сидаң жігіттерді:

«Олардың жоқ ойында малын бақпақ,
Адал еңбек, мал таппақ, жұртқа жақпақ.
Жалғыз атын терлетіп, ел қыдырып,

Сәлемдеспей алыстан ыржан қақпақ», деп шенейді. «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат» дейтін ақын күлкінің де жөн-жосығын ашып көрсетеді: «Көп күлкінің бәрін де мақтағаным жоқ, оның ішінде бір күлкі бар-ау – құдай жаратқан орныменен іштен, көкіректен келмейді, қолдан жасап, сырты менен бет-аузын түзеп, бай-бай күлкінің әнін сәндеп, әдемішілік үшін күлетін бояма күлкі» деп, жасына жетпей «тірі жанға» «қасынып», қалжыңмен ыржаңдаған кейіпті ажуалайды.

Қорытынды:Абай шығармаларын танытудың әдіснамамалық жүйесін зерделегенде тарихилық ұстанымның маңыздылығына көз жеткіземіз. Абай ақын ғана емес, өз заманының жақсы-жаманын таразылып, елінің қамын жеген ойшыл. Сондықтан:

«Жұртым-ай, шалқақтамай сөзге түсін,
Ойланшы, сыртын қойып, сөздің ішін.
Ыржаңдамай тыңдасаң нең кетеді,

Шығарған сөз емес қой әңгіме үшін», деп кейіді. Тәуелсіздік алғанға дейін Абай шығармаларын зерттеу бағыты да оқыту жолы да кеңес кезеңінің саясатына бағындылып келді. Көп шығармасы таптық мүдде тұрғысынан талданды. Тіпті тұрпайы социализм кезеңінде«Абай бір жағынан болысты жамандау, байды жамандау, биді жамандау деген әдетке салынып, ескішілерді сөкті. Екінші жағынан, «тексіз», байығандарды кекетті. Сөйтті де өзі де ақсүйектерді жаңалыққа, өнерге үндеді»[6] деген пікірлердің болғаны да жасырын емес. Абай шығармаларының алтын өзегін түйсініп, шығармаларындағы заман келбетінің тарихи себеп-салдарын кең қамту кеменгер тұлғаны танудың негіздерінің бірі демекпіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Абай. Шығарм.жынағы. А., Жазушы, 1995.- кітап
- 2 Мырзахметов М. Билемесе бір кемел...//Абай.1992.№1.- журнал
- 3 Ахметов З. Абайдың ақындық әлемі. А., Аналілі, 1995.- кітап
- 4 Әуезов М. Жырға томдық шығармалар жынағы. Т 18-А., Жазушы, 1979-1985. -148 б.- кітап
- 5 Кансеитова У.Р. «Абай шығармаларындағы табиғат лирикасы және эстетикалық тәрбие» ВЕСТНИК 2Казахский Национальный педагогический университет им.Абая, серия «Филологические науки», № 2(60), 2017 -1685.

6 Мұқанов С. Әркім «өзінің» ойлайды (Шаймардан мен Ыдырысқа жауап ретінде) // Жаңа әдебиет. 1928. №3-5.- журнал

References:

1. Abai. Şyğarm.jınağy. A., Jazuşy, 1995.- kitap
2. Myrzahmetov M. Bilemese bir kemel...//Abai.1992.№1.- jurnal
3. Ahmetov Z. Abaidyñ aqyndyq älemi. A., Anatılı, 1995.- kitap
4. Äuezov M. Jyрма tomdyq şyğarmalar jınağy. T 18-A., Jazuşy, 1979-1985. -148 b.- kitap
5. Kanseitova U.R. «Abai şyğarmalaryndağy tabiğat lirikasy jäne estetikalıyq tärbie» VESTNIK KazNPU im. Abaia, seria «Filologicheskie nauki», № 2(60), 2017 -1685.

6. Mūqanov S. Ārkım «öziñşe» oilaidy (Şaimardan men Ydyrysqa jauap retinde) // Jaña ädebiet. 1928. №3-5.- jurnal

МРНТИ 17.82

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.54>

Қожағұлов С.¹

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Талдықорған, Қазақстан

АБАЙДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙ-ПІКІРЛЕРІ

Аңдатпа

Абайдың поэтикалық шығармалары мен қара сөздері пәлсапалық, этикалық, эстетикалық, психологиялық және педагогикалық ой-пікірлерге толы. Мақалада Абайдың «Адам болам десеңіз» тезисі бойынша көтерген көкейкесті мәселесі, басты мақсаты-ұлт болашағы жастардың бойында әділеттік, адамдық, имандылық қасиеттердің қалыптасуындағы білім-ғылымның маңызын терең таныту жайлы мәселе қозғалған. Ұлы ойшылдың ағартушылық-дидактикалық поэзиясының бастауында тұрған «жаңа өспірім, көкөрімнің» санасына сәуле құяр әр сөз, әр ой - ақынның «адам болам десеңіз» тұжырымының түйіні турасында ой қорытылған.

Қазіргі сандық ІТ технологияның, ақпараттық ағынның космостық жылдамдықпен қарыштап дамуы кезеңінде жасөспірім тұлғаны Абай мұрасы негізінде рухани-адамгершілік тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлудің қажеттігі туралы пікір білдірген

Түйін сөздер: поэтика, дидактика, пәлсапа, жасөспірім, иманигүл, әділет, тілмаш, адвокат

Kozhagulov S. ¹

¹ Zhetysu state University named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan

THE PEDAGOGICAL THOUGHTS OF ABAY

Abstract

Abay's poetic works and words are full of philosophical, ethical, aesthetic, psychological and pedagogical opinions. The article deals with topical issues raised by Abay's thesis "be a man". the main goal is to deeply comprehend the role of science in the formation of justice, human and moral qualities among young people. About the need to pay special attention to the spiritual and moral education of the adolescent personality based on the legacy of Abai during the period of intensive development of modern digital IT technologies, information flows.

Keywords: poetics, didactics, philosophy, teenager, imanigul, IT technology

Кожажулов С.¹

¹Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова,
Талдықорған, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЫСЛИ АБАЯ

Аннотация

Поэтические произведения и слова Абая полны философских, этических, эстетических, психологических и педагогических мнений. В статье затронуты актуальные вопросы, поднятые по тезису Абая «будь человеком», главная цель-глубоко осмысливать роль науки в формировании у молодежи справедливости, человеческого, нравственного качеств. О необходимости уделять особое